

Zuid-Afrika

Reformisme, revolutie of zich laten ringeloren in een regering?

Jaak Perquy

Begin juli organiseerde de South African Communist Party (SACP) haar tiende congres (Soweto/Johannesburg--Zuid Afrika). Ondertussen zijn vier jaar verstreken sinds de zogenaamde democratische doorbraak, de doorbraak van de nationale democratische revolutie (NDR), gerealiseerd in de eerste democratische verkiezingen van april '94 die overtuigend werden gewonnen door de "alliantie" (zie verder). Er zijn ook drie jaar verstreken sinds het negende congres van de SACP (april '95, Soweto/Johannesburg, Zuid-Afrika) dat toen in het teken stond van de democratische overwinning op de apartheid. Sinds 1994-95 is er veel veranderd en veel gelijk gebleven. Hieronder wil ik daar dieper op ingaan: hoe en waarom laat de SACP doorheen haar geschiedenis zich in met de NDR; hoe is de verhouding tussen de alliantiepartners (SACP, de vakbondskoepel Congress of South African Trade Unions - Cosatu, en het National African Congress -ANC); hoe vergaat het de partij/alliantie in het post-apartheidstijdperk; hoe rekent men af met de apartheidserfenis en hoe probeert men de NDR (voor de alliantie) en het socialisme (het verdere doel van de SACP en Cosatu) te realiseren in de huidige nationale en internationale politieke en economische omstandigheden?

DE ALLIANTIE

In onze media en publieke opinie wordt het bestaan van de alliantie genegeerd en dat is niet onschuldig. Over de apartheid was de goeemeente het eens: uiteindelijk werd dat systeem door de Verenigde Naties ook als misdaad tegen de mensheid bestempeld en de strijd daartegen is ontegensprekelijk heroïsch geweest. Als men de overwinning van de alliantie moet erkennen en positief moet inschatten, dan komt het die opinie en media goed uit om de alliantie te reduceren tot haar leidende organisatie (het ANC) en de communisten en syndicalisten te

"vergeten". Dat maakt het mogelijk een cognitieve dissonantie te vermijden t.o.v. het idee dat het communisme en socialisme definitief uitgeteld is. Alleen als de regering iets beslist dat niet strookt met de kapitalistische dogma's (door bv. toe te geven aan radicale eisen inzake de arbeidsvoorwaarden), wil men wel eens de schuld daarvoor schuiven op de SACP en Cosatu. Om de charismatische Mandela en het ANC te "verschonen" heeft men het er in de Britse en Nederlandse pers (die veel meer aandacht moesten opbrengen door de Zuid-Afrikaanse situatie)

dan over dat het ANC "blijkbaar gegijzeld wordt" door haar alliantie-partners.

Maar de drie-partijen-alliantie bestaat allang en wortelt in de bevrijdingsstrijd; daarzonder zou de onmiskenbaar kapitale rol die het ANC speelde en speelt anders en minder uitgesproken zijn.

Reeds vanaf 1928/29 koos de in 1921 opgerichte Communistische Partij van Zuid Afrika (CPSA) voor een nationale bevrijdingsstrijd in alliantie met het toen nog zwakke ANC (opgericht in 1912). De strijd voor socialisme, stelde men, moest gevoerd worden binnen een brede context van nationale bevrijding en koloniale onderdrukking¹. Deze "nationalistische" benadering wekt(-e) wat argwaan bij de Europese communisten, maar ligt in de lijn van Lenins benadering van imperialisme en kolonialisme.

De alliantie had gevolgen voor het voorhoede-karakter van de partij tot dan toe. Het veronderstelde immers werken met de massa en werken in formaties waarvan ook niet-communisten als ANC-ers en syndicalisten (toen: leden van de ICU, Industrial and Commercial Workers Union) deel uitmaakten.

In de jaren '40 was de partij een zeer belangrijke speler op het politieke veld geworden, in het bijzonder omwille van de vormings- en opleidingsprogramma's die werden georganiseerd en omwille van het actieve werk van de communisten binnen vakbonden en massa-organisaties. Na de verkiezingsoverwinning van de Nationale Partij, die van het "gewone" koloniaal systeem een grondwettelijk racistisch systeem maakte (1948), werd de partij verboden (1950). In 1953 herlanceerde de partij zich clandestien als de SACP. Bij haar clandestiene organisatie maakte de partij gretig gebruik van de ervaringen die communisten in het anti-fascistisch verzet hadden opgedaan.

In 1960 werd ook het ANC verboden en in 1961 (16 december) ging men over tot de gewapende strijd. Ondertussen had de SACP al een decennium lang kunnen leren hoe zich ondergronds te organiseren. Dat bleek cruciaal voor het ANC. Hoe dan ook, de "banning" van het ANC en de repressie betekende in de jaren '60 een zware nederlaag voor de bevrijdingsstrijders. In die periode en onder die omstandigheden besloot de SACP voorrang te geven aan de uitbouw en versterking van het ANC, eerder dan aan de uitbouw van de eigen partij.

Toen het ANC en de SACP (en het in de late jaren '50 van het ANC afgescheurde Pan African Congress) in 1990 opnieuw werden toegelaten als eerste stap in een onderhandelde afschaffing van De apartheid, was het ANC uitgegroeid tot een onbetwistbare politieke kracht die nationaal en internationaal werd erkend. De internationale erkenning voor de SACP was zwakker (zeker in het perspectief van de "val van het reël bestaande socialisme" eind de jaren '80, begin de jaren '90), maar in Zuid-Afrika bleek de partij immens populair. De SACP is zeker niet het kleine broertje in de alliantie. Al wordt het leiderschap van het ANC niet betwist.

SOCIALISME

Heel wat SACP-ers zijn actief binnen het ANC en de vakbond, ze zijn vaak de beste kaders van die organisaties. Toch gaat het om onafhankelijke organisaties. Wat de partners bindt is de wil om de Nationale Democratische Revolutie te realiseren, uit te bouwen en te verdienen. De SACP gaat een stap verder: na de democratische revolutie, moet ook nog het socialisme gerealiseerd worden. De NDR is volgens de SACP geen eindresultaat. De nationale onderdrukking, het "kolonialisme van het speciale type", de apartheid en de erfenis van de apartheid heeft van Zuid-Afrika een van 's werelds meest ongelijke maatschappijen gemaakt (samen met Brazilië); dat ongedaan maken is een noodzakelijke voorwaarde voor het socialisme.

Over de correcte ideologische verantwoording voor deze opstelling, zijn er binnen de SACP verschillende visies. De apartheid als "kolonialisme van een speciale soort" stond nooit alleen in de wereld, net zomin als de minderheidsregimes die er aan vooraf gingen. Het was op zijn manier een integraal deel van een breder wereldsysteem. Met de actieve steun van het Brits imperialisme werd de kapitalistische accumulatie op een enigzins afwijkende, maar met het mondiaal systeem compatibele manier georganiseerd volgens de koloniale klassenverhoudingen en door onderdrukking van de meerderheid van de bevolking. Door deze klassenverhoudingen maakte Zuid-Afrika "volwaardig" en geïntegreerd deel uit van het bredere imperialistisch systeem dat zowel economisch en politiek als militair van aard was. De Verenigde Staten hebben het blanke minderheidsbewind ook altijd gesteund, als onderdeel van hun koude oorlogsstrategie. Men beschouwde het apartheidsregime

als een belangrijke regionale gendarm en dus als component van het brede imperialistische blok. Sancties kwamen er alleen onder massale druk van de Zuid-Afrikaanse en wereld-opinie en slechts in die mate dat apartheid niet meer nodig, dan wel niet meer in staat was om haar rol binnen het systeem te spelen. De rol die Zuid-Afrika in dit perspectief had en kon spelen, verminderde onder invloed van de volgende factoren: de oppositie tegen de apartheid nam dergelijke vormen aan dat de apartheid steeds duidelijker een factor van instabiliteit werd (vanaf de late jaren '70). Verder was er de verzwakking van de positie (sinds de jaren '80) van de Sovjet-Unie, zowel op politiek als op militair vlak, waardoor de "dreiging" en dus ook de noodzaak om zich er tegen te "verdedigen" verminderde. En tenslotte was men er in de jaren '80 ook in geslaagd om, op een niet-militaire wijze, dankzij de manipulatie van de Afrikaanse schulden crisis en de structurele aanpassingsprogramma's die men via het IMF wist op te dringen, Afrika onder controle en in lijn te krijgen met de mondialiserende kapitalistische economie die mogelijkheden moet bieden aan de transnationale maatschappijen en het kapitaal.

In zoverre de apartheid een specifieke handelwijze was, en de nationale onderdrukking, hoe specifiek die ook in de Zuid-Afrikaanse concrete situatie was georganiseerd en "gejustificieerd", alleen maar een variant vormde van het imperialisme, was het dus verantwoord om als communisten te vechten voor de nationale bevrijding als een specifieke (geografisch-politieke en concrete) vorm van de algemene strijd voor het socialisme. In die zin was de nationale bevrijdingsstrijd niets anders dan de strijd voor het socialisme zoals die zich in een bepaalde periode op een bepaalde plaats voordeed. In zoverre de apartheid (nu niet als grondwettelijk racistisch systeem, maar als systeem dat op ongelijkheid drijft en het ook veroorzaakt) een wezenlijk onderdeel vormt van het kapitalisme, of er een wezenlijk kenmerk van uitmaakt, is de strijd tegen het apartheidsregime (en tegen de erfenis van ongelijkheid die het heeft nagelaten) niet te onderscheiden van de strijd voor het socialisme.

Het engagement dat de SACP tegenover de NDR, de alliantie en het ANC nam en neemt werd/wordt ook anders en minder principieel uitgelegd en verantwoord. Ook op eerder pragmatische gronden valt het te verantwoorden.

Het gaat er dan om dat de strijd voor het socialisme in fasen verloopt. De opruiming van de apartheid en haar erfenis is dan een voorwaarde voor de verdere strijd; een eerste stap in die strijd. Het gaat dan om het opruimen van obstakels. Deze "beperkte" visie laat ruimte voor het idee dat met de NDR en de afschaffing van de apartheid, zelfs met het ongedaan maken van de apartheidserfenis, nog niets gewonnen is; dat de échte strijd dan nog moet beginnen (i.p.v. "voortgezet worden"). Aan de ene kant betekent zulks dat een radicalisering nodig zou kunnen zijn om (te gepasten tijde) te kunnen overgaan tot die échte strijd en voedt dus gauchiserende tendensen (en hun reactionaire pedanten die daarvoor waarschuwen of er "het begin van het einde" in zien). Anderzijds maakt het ook die visie logisch mogelijk, dat er met de realisatie van de NDR al voldoende bevrijd werd. Als de NDR niet principieel samenvalt met de strijd voor het socialisme (zeker in de beginfase van dit laatste) en dus geslaagd kan worden genoemd, ook al volgen er geen verdere stappen richting socialisme, dan kan de nationale bevrijdingsstrijd logisch gezien op zichzelf als eventueel afgerond resultaat beschouwd en positief gewaardeerd worden. Dat is ongeveer wat het ANC als organisatie voorstaat (daarom gaat het nog niet op voor de positie van alle individuele leden).

Zolang de apartheid bestond en (sinds de afschaffing) de erfenis van de apartheid nog een dominante factor is, speelt die ideologische kwestie slechts een bijkomende rol. De "principiële" visie vereist geen extra inspanningen om de internationale solidariteit (van de SACP tegenover anderen en van anderen tegenover o.a. het Zuid-Afrikaanse volk) te integreren. "Eén strijd" is dan geen slogan, maar een logische consequentie. In het andere geval moet de solidariteit met de nationale en/of democratische bevrijding nog apart bekeken worden: zou solidariteit met de Zuid-Afrikaanse nationale bevrijdingsstrijd ons al dan niet weerhouden om met de "échte" strijd te beginnen? Ten tweede is er het gevaar dat van tendensen uitgaat. Als de "beperkte" visie gauchiserende tendensen voedt, dan ook pragmatische tendensen die tegenover elkaar zouden kunnen komen te staan. Intern gekissebis is dan een mogelijk resultaat. Maar in het licht precies van de erfenis van de apartheid, omdat het in dit concrete stadium hoe dan ook

nodig is daar komaf mee te maken, bezweert de concrete praktijk (in het handelen) dit gevaar.

Deze mogelijkheid is voor de SACP echter meer dan alleen maar een kwestie van tijd. De SACP gelooft (niet meer?) in het blok-socialisme, maar net zo min in de mogelijkheid om zich als land alleen aan het globale systeem te onttrekken, zeker niet als men de bevolking niet in een isolement wenst te brengen die op zich de ontwikkelingsmogelijkheden en de vrijheid zal beperken. "Socialistische verworvenheden moeten verdedigd worden en indien mogelijk ook uitgebreid worden in een door het kapitalisme gedomineerde wereld; niet in een of andere "andere wereld", een of andere "andere tijdszone" of achter een "muur," zo stellen de congresleiders.

De strijd voor het socialisme was nooit een eenvoudige historische evolutie, waarvan de uitkomst door de geschiedenis wordt gegarandeerd. Hij speelt zich af binnen de context van het wereldkapitalisme, een strijd met ups en downs, vooruitgang en terugval, voordeel en twijfel, maar ook met cruciale momenten en historische mogelijkheden die dan moeten gegrepen worden. Men kan volgens de visie van de SACP die strijd niet zien als een tegenstelling tussen reformisme en revolutie. De werkelijkheid, de concrete omstandigheden en de concrete machts- en krachtsverhoudingen bepalen hoe communisten zich moeten opstellen: nu eens pragmatisch(-er), dan weer revolutionair(-der). Doorbraken (democratisch en/of socialistisch van aard) worden gerealiseerd in de praktijk door gewapende strijd, onderhandelingen, verkiezingen, massa-mobilisatie of anders... Het belangrijkste is dat ze gerealiseerd worden.

Zo gezien rijst de vraag in hoeverre beide visies, "beperkt" versus "princiepelijk", tegengesteld zijn. Beide visies kunnen in een praktijk compatibel zijn.

OPPORTUNISTEN

Enkele weken voor het SACP-congres vond het congres van Cosatu plaats. Der vakbond besloot dat de SACP zowat de natuurlijke partij-politieke biotoop van de Zuid-Afrikaanse arbeiders is, ze volgt de SACP in haar visie op de NDR. Binnen het ANC zijn de meningen verdeeld. Die leden die ook het socialisme voorstaan, zijn wellicht allemaal ook lid van de SACP. Over het algemeen vaart het ANC echter een "gematigder koers", zoals dat dan heet. In de

rangen van het ANC treft men zowel pragmatici als progressieve "liberalen", progressieve sociaaldemocraten, socialisten, enz. Voor het ANC komt het erop aan de NDR te consolideren en via deze weg een volwaardige plaats voor het land binnen het wereldsysteem te verkrijgen en behouden. De democratische verworvenheden zijn haar in die zin voldoende.

Naast de alliantie zijn er nog twee soorten partijen actief op het Zuid-Afrikaanse politieke veld, maar die genereren geen eigen dynamiek. De eerste soort bestaat uit partijen die nog stammen uit de apartheidstijd en er op een of andere manier mee gelieerd zijn. Deze partijen mogen dan wel non-raciaal geworden zijn, ze moeten in het reine komen met hun actieve of passieve verantwoordelijkheid voor de apartheid. De "apartheidspartij", de Nationale Partij, is daar het duidelijkste voorbeeld van. Na de afschaffing van de apartheid en de aanvaarding van de door hen mee onderhandelde nieuwe grondwet, zijn ze uit de regering van nationale eenheid gestapt. Ze wilden zich in het licht van de volgende verkiezingen (1999) profileren als alternatief voor de ANC-alliantie. Maar sindsdien deemstert de partij steeds verder weg.

Haar rol wordt zowat overgenomen door de Democratische Partij (DP). De DP vormde ten tijde van de apartheid de "progressieve" oppositie, maar dan wel binnen de apartheid. (De vraag is hoe progressief men dan wel geweest kan zijn?) Tegenwoordig zijn het de kampioenen van het neo-liberalisme en spelen ze in op het onvermogen van die delen van de blanke gemeenschap om écht te breken met het verleden. Op wat groupuscules na heeft iedereen tenminste lippendienst bewezen en of sentimentele goede wil getoond tegenover de post-apartheid, maar dat betekent nog niet dat iedereen zich realiseert dat het einde van de apartheid de situatie radicaal en definitief heeft veranderd. De conservatieve oppositie van die apartheidperiode, met de Conservatieve Partij op kop, blijkt niet in staat om nog enige rol van formaat te spelen.

In deze categorie van partijen met een apartheidsverleden hoort ook de "Zulu-partij"² Inkatha Freedom Party thuis. Inkatha had zich naar de apartheid geschikt in ruil voor de macht binnen het "apart" deel van het land dat men voor de partij had bestemd. De partijen van die categorie slagen er niet in zich voldoende aan te

passen of zich te hervormen in het licht van het Nieuwe Zuid-Afrika.

De tweede categorie bestaat uit partijen die men "opportunistisch" kan noemen. Hun manier van handelwijze is volledig afgestemd op wat de alliantie-partijen doen (om ertegen te kunnen zijn). Hier hoort het Pan African Congress (PAC) thuis. Deze partij heeft de naam radicaal te zijn, maar is dat slechts zo op de momenten en op de punten waar het meent te kunnen scoren bij (delen van) de achterban van het ANC. Ze nemen net zo goed objectief reactionaire posities in.

Ook het nieuwe UDM (United Democratic Movement) stelt zich "opportunistisch" op. Een jaar na de lancering heeft de partij nog steeds geen programma en zelfs geen beginselverklaring. UDM wordt geleid door mensen die uit het ANC werden gezet (omdat het infiltranten zouden zijn geweest) en mensen die in verband worden gebracht met de zogenaamde "derde kracht". Deze "derde kracht" wordt verantwoordelijk geacht voor de politieke moorden en/of provocaties die tot die moorden leidden ten tijde van de apartheid. Deze moorden kaderden in een destabilisatie-strategie die de democratische revolutie had moeten voorkomen door een burgeroorlog uit te lokken. Het valt overigens op dat sinds de oprichting van UDM het politieke geweld weer de kop opsteekt.

Beide categorieën van partijen hebben met elkaar gemeen dat ze niet in staat zijn zelfstandig een dynamiek te ontwikkelen of het initiatief te nemen. Ze kunnen dus geen constructieve rol spelen. Of ze in de toekomst van het land ook maar enige rol zullen kunnen spelen en mogen rekenen op een behoorlijk resultaat bij de verkiezingen van '99, hangt af van de mate waarin de eenheid van de alliantie verstoord kan worden. De oppositiepartijen, maar ook de krachten (nationaal of internationaal) die de NDR al (meer dan) genoeg vinden of die liever geen communisten of syndicalisten aan de macht zien, zelfs niet in alliantie met een organisatie als het ANC, doen al het mogelijke om de alliantie te breken. Dat is ook de enige mogelijkheid om een tweederde meerderheid van de alliantie in '99 te vermijden.

En men wendt uiteenlopende tactieken aan. Zo zien we hoe het politiek geweld, in het bijzonder in Kwazulu-Natal, opnieuw wordt aangewakkerd. Ook wordt geprobeerd om zwarte jongeren zogenaamd te "radicaliseren" en

de verwachtingen bij de bevolking op te kloppen om ze vervolgens als onvervulbaar te kunnen bestempelen (en het beleid daarom als ontoereikend, dan wel onrealistisch). Met neoliberale retoriek wordt ingespeeld op kleinburgerlijk ressentimenten (van het type "Niet jij maar de staat leeft boven zijn stand; belastingverlaging nu!"). Ze blijken (voorlopig?) echter allemaal te beperkt en te doorzichtig om hun doel te bereiken.

MACRO-ECONOMIE

Een groter gevaar vormen de macro-economische perikelen van het land en de Zuid-Afrikaanse variant van de Maastrichtnormen: de GEAR (Growth, Employment and Redistribution (Groeï, Werkgelegenheid en Hervreiding)). Er bestaat m.b.t. de macro-economische politiek een verschil in visie tussen de SACP en Cosatu enerzijds, en het ANC anderzijds. De SACP en Cosatu zijn van mening dat GEAR niet voldoet en bijgesteld moet worden.

Het plan heeft, ondanks de objectieven, niet gezorgd voor een voldoende groei van de Zuid-Afrikaanse economie, noch voor het aantrekken van voldoende buitenlandse investeringen. Het leverde niet de verhoopte aantallen arbeidsplaatsen op. Maar het is wél strikt in het terugdringen van het begrotingstekort en het doorvoeren van besparingen, met alle sociale gevolgen vandien. Volgens de SACP legt het plan arbitraire besparingen op, volledig in de lijn van de neoliberale economische modellen die de nationale bank hanteert (waar, in samenspraak met de Amerikaanse *federal reserve board*, ook de berekeningen werden gemaakt die dienden voor het opstellen van GEAR).

Het ANC lijkt echter helemaal gewonnen voor dat model en legt het nogal unilateraal op aan haar regeringspartners en uiteindelijk aan de bevolking. Het valt moeilijk te beoordelen of het ANC dat van harte doet of zich schikt naar de internationale economische krachtsverhoudingen, dan wel zich van harte schikt naar die verhoudingen. Alleszins is het gebrek aan bespreekbaarheid van de GEAR in het ANC voor de SACP een belangrijk twistpunt. De SACP wil er tenminste over discussiëren. De economische en sociale gevolgen van de macro-economische politiek moeten het voorwerp kunnen zijn van een politiek debat. Dat is een principiële kwestie.

Daarnaast is er natuurlijk ook de inhoudelijke kwestie. De SACP (en Cosatu) erkennen wel het belang van duurzame economische en monetaire stabiliteit én het feit dat men hierbij rekening moet houden met de internationale krachtsverhoudingen. Maar daarom willen ze nog niet alles slikken wat hun wordt opgelegd. Volgens de SACP moeten de macro-economische overwegingen niet altijd alles bepalen en moet er ruimte blijven voor een concreet sociaal beleid.

De alliantie trok naar de verkiezingen van '94 met de belofte wat te doen aan de concrete levensomstandigheden van de mensen. Economisch had men dat vertaald in het *Reconstruction and Development Programme* (Heropbouw en Ontwikkelingsprogramma, RDP). Het RDP is een geïntegreerde strategie die zowel groei als ontwikkeling wil bevorderen. Maar de veronderstelde groei moest dan wel begrepen worden als een gevolg en in zekere zin ook een realisatie van de nodige ontwikkeling; groei als middel en/of gevolg, ontwikkeling als uiteindelijk doel. Daartoe nam men uitdrukkelijk afstand van de neo-liberale modellen die een *trickle-down effect* in het vooruitzicht stellen: het idee dat groei (aan de top) wel voor ontwikkeling (aan de basis) zal zorgen, alsof dat een automatisme zou zijn. In de RDP-visie gaat het om rechtstreekse investering in de ontwikkeling (concrete vooruitgang, welzijn), die vanzelfsprekend ook groei zal inhouden, die bovendien duurzaam zou zijn. De SACP wil niet dat er afgestapt wordt van het RDP dat zijn doeltreffendheid bewezen heeft. In zoverre er nog zoiets nodig is als GEAR (wat de SACP niet ontkent), moet dat gekaderd worden binnen de RDP.

Hoe fundamenteel deze kwestie ook is, geen van de drie alliantie-partners wil de alliantie erover te laten struikelen. Voor de partners is het geen gevecht tegen elkaar, maar een kwestie van inschatten hoe groot de marges van Zuid-Afrika of de Zuid-Afrikaanse economie zijn binnen de wereldverhoudingen; uiteraard is het ook een kwestie van inschatten hoeveel marge er te forceren valt.

De media spannen zich in om het conflict voor te stellen als een uitslaande brand. Men probeert (delen van) de achterban van de SACP en Cosatu ervan te overtuigen dat ze niet eens een compromis moeten verwachten "waarmee te leven valt". Het ANC en haar achterban moet dan weer geloven dat, als men vasthoudt aan de alliantie met de communisten en de syndicalis-

ten, Zuid-Afrika geïsoleerd zal geraken en de economische trein zal missen. De speculaties³ tegen de Rand zijn van die aard dat zulks geloofwaardig overkomt bij een deel van de bevolking.

Noten

- 1 Apartheid wordt gezien als "kolonialisme van een speciaal type" waarbij de kolonisatoren burgers zijn van het zelfde land als de onderdrukten.
- 2 Inkatha baseert zich op de traditie van het Zulu-koninkrijk en op de Zulu-identiteit, maar het ANC telt meer Zulu's dan Inkatha.
- 3 De muntspeculaties zouden medegefinancierd zijn door Zuid-Afrikaanse banken die al dan niet bewust grote sommen in dure Rand hebben geleend aan speculanten, die na hun geslaagde speculaties die schulden kunnen terugbetalen in gedevalueerde Rand en het verschil als woekerwinst kunnen opstrijken.